

Schakt genom bråte i Stora Mellösa

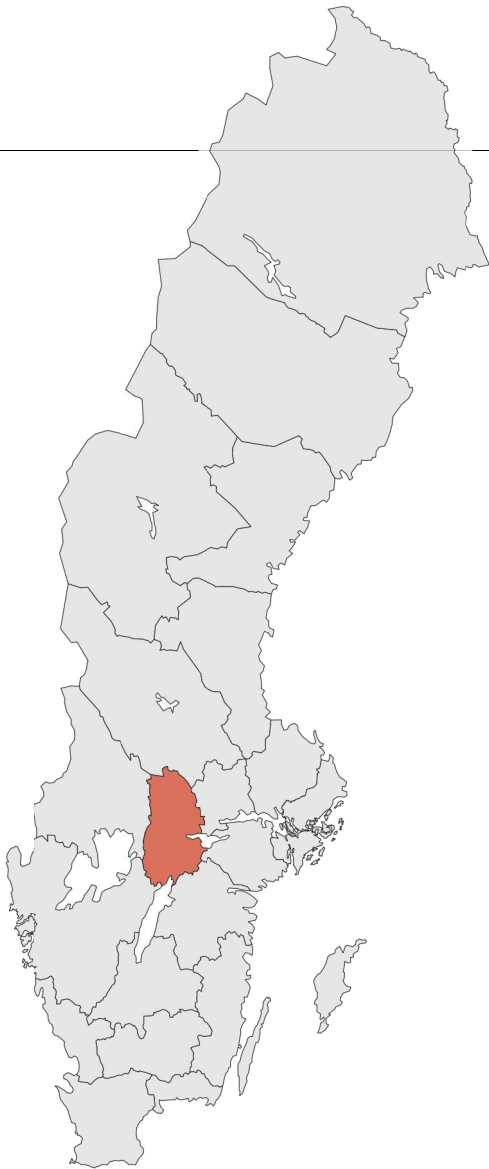
Hög L1980:4137
Mellösa 2:2
Stora Mellösa socken
Örebro kommun och län
Närke

Nina Balknäs



ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10
www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Sverige med
Örebro län markerat i rött.*



© 2024 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2024:34
Lst dnr 431-6212-2023

Författare	Nina Balknäs
Kvalitetsgranskning	Jhonny Therus
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Schakt och registrerad hög L1980:4137 på var sida av häcken. Foto från norr.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)



ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2024:34

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Schakt genom bråte i Stora Mellösa

Hög L1980:4137
Mellösa 2:2
Stora Mellösa socken
Örebro kommun och län
Närke

Nina Balknäs

Lst dnr 431- 6212-2023

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattande inledning.....	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte och målgrupper.....	7
Metod och genomförande.....	7
Resultat.....	8
Tolkning.....	9
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	9
Tekniska och administrativa uppgifter	11
Referenser	12
Förteckning över figurer	13
Bilagor	14
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	<i>14</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	<i>14</i>



Figur 1. Översiktskarta med platsen för undersökningen inom grå cirkel. Skala 1:50 000 med insticksplan i skala 1:1 000 000.

SAMMANFATTANDE INLEDNING

Arkeologgruppen har genomfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning vid den registrerade högen L1980:4137, inom fastigheten Mellösa 2:2 i Örebro kommun. Fältarbetet utfördes den 6 mars 2024. Arbetet skedde på uppdrag av länsstyrelsen i Örebro län (dnr 431- 6212-2023) med anledning av nedläggning av markkabel. Kostnadsansvar bars av E.ON Energidistribution AB.

Vid schaktningen framkom omrörda massor bestående av byggnadsavfall från ett rivet mejeri. Ingen fornlämning berördes.

BAKGRUND och KULTURMILJÖ

Den aktuella schaktningsövervakningen föranleddes av att schaktet skulle dras i anslutning till en hög (L1980:4137). Beskrivningen i Kulturmiljöregistret anger:

”Hög (?), rest av, nu 7×4 m (Ö-V) och 0,7 m h. I ytan enstaka stenar, intill 0,4 m st. S delen skuren av väg. Skärningen är stadgad med timmerstockar tillhöriga tomtbegränsningen. Ö begränsningen något oklar, möjligen förändrad vid villatomtens iordningsställande.”

En hög finns inritad på en karta från år 1700 (LMA 18-stm-21). Söder om högen syns en sandgrop. I närheten finns ytterligare en hög registrerad: L1980:3361. Kulturmiljöregistret säger:

”Enligt uppgift på geometrisk avmätning från 1700, skall det ha stått en gravhög på markerad plats. Också S. Lindquist skriver 24.09.18 om 2 rösen, V om väg 207 och SV om Stora Mellösa 35:1.”

Om de högar som Sune Lindqvist skriver om är L1980:4137 och L1980:3361 så bör de ha funnits även vid ritandet av kartan från år 1700, men där finns endast en hög. Vilken av de två registrerade högarna det är går inte att veta. Platsen för schaktet består idag av en grusad gång- och cykeltväg mellan två villatomter. I öster, där sandgropen fanns år 1700 (se figur 3) finns en terrasserad gräsyta. Terrassereringen är sannolikt gjord i samband med att villaområdet byggdes under 1960- eller 1970-talet. Den är sannolikt uppbyggd av rivningsmassor från ett mejeri som stått en liten bit söderut från undersökningsområdet. Mejeriet grundades år 1909 (Eckerbom, Hultgren & Waldén 1948) och revs i samband med att villabebyggelsen anlades (se figur 7).

Jordbruksbygden Stora Mellösa är rik på fornlämningar, framför allt från yngre järnålder och medeltid. I tätorten Stora Mellösa finns flera högar och ett gravfält. Många av högarna är bortodlade eller har fått ge plats åt bebyggelse utan att först ha undersökts arkeologiskt. De är synliga i det historiska kartmaterialet och är i KMR registrerade som ”Hög, uppgift om”. Vid en av högarna (L1980:3655) har ett bronssvärd påträffats (Oldeberg 1974; KMR). Övriga mer eller mindre undersökta högar i området har fynd från yngre vendel- och vikingatid. Förutom de fasta fornlämningarna finns också lösfynd från yngre stenålder (KMR).



Figur 2. Stora Mellösa med lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret. Skala 1:10 000.



Figur 3. Utsnitt av karta (LMA 18-stm-21) med schakt samt berörd fornlämning L1980:4137 och lämning utan antikvarisk bedömning L1980:3361. Skala 1:2 000.

Kyrkan i Stora Mellösa byggdes i sten under 1100- eller tidigt 1200-tal (Esbjörnsson 2000). Två runristade stenar finns i kyrkan (Nä 12/L1981:8316, Nä 13/L1980:3932). En tredje runsten (Lilj. No 1032 i Hofberg 1868:67) är nu försvunnen. Nä 13 består av en del av ett tidigkristet gravmonument från andra halvan av 1000-talet. Sannolikt har en äldre träkyrka funnits före stenkyrkan byggdes (Ljung 2016; Jansson 1975; Waldén 1952).

SYFTE OCH MÅLGRUPPER

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera de delar av fornlämningen som berördes.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Fältarbetet utfördes i form av schaktningsövervakning. Det vill säga att en arkeolog övervakade schaktningen. Dokumentation skedde genom inmätningar med RTK-GPS samt med digital, skriftlig dokumentation och fotografier.



Figur 4. Schakt- och anläggningsplan. Skala 1:500 med infällning i skala 1:20 000.

RESULTAT

Ett 37×1 meter långt och 0,6 meter djupt schakt drogs mitt i en gångväg med grusbeläggning. Gruset var 0,1–0,15 meter tjockt. Därunder fanns alven. I väster bestod alven av finkornig sand. En bit in mot öster framkom åsgrus under sanden. Sanden tunnade ut och åsgruset låg direkt under det påförda gruset i öster. I höjd med högen L1980:4137 låg ett omrört lager med matjord och lera. I lagret fanns inslag av tegelkross. Lagret innehöll på lägre nivå upp till 1,5 meter stora, kantiga stenblock och 0,2 meter tjocka cementplattor. Dessa stenar (A100) fanns utmed en 5,5 meter lång sträcka. I öster övergick fyllningen i rena raseringsmassor (A104) med stort inslag av tegel samt äldre ledningar och lite metallskrot. Längst i öster fanns en tidigare nedgrävd ledning som löper i nord-sydlig riktning. Lagren fortsatte ned under schaktdjup.

Inga spår av lämningar som kunde kopplas till högen L1980:4137 påträffades. Inga fynd gjordes. Inte heller togs några prov för analys.



Figur 5. Schaktet är färdiggrävt och uppgrävda stenar och cementblock ligger vid sidan om. Högen L1980:4137 är gömd bakom busken. Foto från öster.

TOLKNING

Stenarna A100 och raseringslagret A104 är del av den uppbyggda terrass som fortsatte söderut från gångvägen. Materialet i terrasseringen kommer med stor sannolikhet från det mejeri som stått en liten bit söderut från undersökningsområdet. Mejeriet grundades år 1909 och revs under 1960- eller 1970-tal i samband med att villabebyggelsen anlades (Eckerbom, Hultgren & Waldén 1948; se figur 7).

Det går utifrån resultaten inte att avgöra om den bevarade delen av högen (L1980:4137) som syns inne på tomten i norr verkligen är den hög som finns i 1700-talskartan (LMA 18-stm-21) eller om även den är en del av terrasseringen.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN i förhållande till undersökningsplanen

Den registrerade högen berördes inte av schaktningen. Schaktningsövervakningen genomfördes i enlighet med förfrågningsunderlaget. Inga avvikelser gjordes.



Figur 6. Den terrassering som stenarna A100 och raseringslagret A104 var del av. Foto från söder.



Figur 7. Stora Mellösa Mejeri, en och en halv vånings mejeribyggning med hög skorsten, tegelbyggnad, 5 personer framför mejeriet. Fotograf Samuel Lindskog. Källa: OLM-Nr.4198-1

TEKNISKA och ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Örebro
Kommun	Örebro
Landskap	Närke
Socken	Stora Mellösa
Fastighet	Mellösa 2:2
Lämningsnummer	L1980:4137
Lämningsstyp	Hög
Datering	-
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2024-02-08
Länsstyrelsens diarienummer	431-6212-2023
Ärendenummer i Fornreg	202400204
Arkeologgruppens projektnummer	P23079
Projektledning	Nina Balknäs
Personal	Nina Balknäs
Undersökningstid	2024-03-06
Undersökt yta	46 m ²
Inmätningsteknik	RTK-GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	Ekonomiska kartan Stora Mellösa, 10F3g57 X - 528428 Y - 6563435
Höjdsystem	RH 2000
Digitalt arkiv	All dokumentation är digital. Den för- varas på Arkeologgruppens moln- tjänst i väntan på nationell databas.
Fynd	Inga fynd gjordes.

REFERENSER

- Eckerbom, N., Hultgren, N. J. & Waldén, B. 1948. *Svenska län. Örebro läns förvaltning och bebyggelse*. Redaktör och ansvarig utgivare Heij-Hällvik, O. Nerikes Allehandas tryckeri, Örebro. Bokförlaget Svenska län AB Göteborg. (571 (Örebro läns förvaltning och bebyggelse / II. Närke) (runeberg.org) besökt 6 mars 2024)
- Esbjörnson, E. 2000. *Kyrkor i Örebro län – en vägledning till Svenska kyrkans kyrkobyggnader*. Örebro.
- Jansson, S. B. F. 1975. *Närkes runinskrifter*. Uppsala.
- Ljung, C. 2016. *Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige*. Stockholm Studies in Archaeology 67:1. Polen.
- Hofberg, H. 1868. *Nerikes gamla minnen, sådana de ännu kvarleva i fornlemningar ... : ett bidrag till fäderneslandets fornkänedom, konst- och odlingshistoria*. Örebro.
- Oldeberg, A. 1974. *Die ältere Metallzeit in Schweden I*. Stockholm.
- Waldén, B. 1952. *Stora Mellösa*. En sockenbeskrivning. Örebro.

Kartor

RIKETS ALLMÄNNA KARTVERKS ARKIV

J133-10F3g57, Ekonomiska kartan 1957, Stora Mellösa, 10F3g57

LANTMÄTERIMYNDIGHETERNAS ARKIV

18-stm-21, Karta 1700

ENIRO

Flygfoto 1955-67

Foto

OLM-Nr.4198-1

Stora Mellösa Mejeri, en och en halv vånings mejeribygnad med hög skorsten, tegelbyggnad, 5 personer framför mejeriet. Fotograf Samuel Lindskog.

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

*Figur 1. Översigtskarta med platsen för undersökningen inom grå cirkel.
Skala 1:50 000 med insticksplan i skala 1:1 000 000.*

*Figur 2. Stora Mellösa med lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret.
Skala 1:10 000.*

*Figur 3. Utsnitt av karta (LMA 18-stm-21) med schakt samt berörd fornlämning
L1980:4137 och lämning utan antikvarisk bedömning L1980:3361.
Skala 1:2 000.*

*Figur 4. Schakt- och anläggningsplan. Skala 1:500
med infällning i skala 1:20 000.*

*Figur 5. Schaktet är färdiggrävt och uppgrävda stenar och cementblock ligger vid
sidan om. Högen L1980:4137 är gömd bakom busken. Foto från öster.*

*Figur 6. Den terrassering som stenarna A100 och
raseringslagret A104 var del av. Foto från söder.*

*Figur 7. Stora Mellösa Mejeri, en och en halv vånings mejeribyggning med hög
skorsten, tegelbyggnad, 5 personer framför mejeriet. Fotograf Samuel Lindskog.
Källa: OLM-Nr.4198-1.*

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Snr	Mått/m	Djup/m	Beskrivning	Anl
1	37x1	0,6	Grus 0,1-0,15 m tjockt. Därunder steril, finkornig sand i V som tunnade ut mot Ö och övergick i åsgrus. Ansluter till tidigare grävd ledning i Ö delen.	A100 A104

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Mått/m	Beskrivning
100	Dump	5,5x1	<1,5 m st, kantiga stenblock och 0,2 m tj cementplattor
104	Lager	9,5x1-2	Raseringsmassor med stort inslag av tegel samt äldre ledningar och lite metallskrot.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2024:34

